

Στον Νίκο Ε... 1949
(Παρενθέσεις, 1949)

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Το χαμηλόφωνο, εξομολογητικό ύφος και οι εσωτερικές αντιθέσεις αποτελούν ευδιάκριτα στοιχεία στην ποίηση του Μ. Αναγνωστάκη. Να επιβεβαιώσετε την ύπαρξη τους στο ποίημα «Στον Νίκο Ε...».

Το ύφος του ποιήματος είναι χαμηλόφωνο: απλή και λιτή γλώσσα. Δεν υπάρχουν εξεζητημένες εκφράσεις και σχήματα λόγου, ενώ απουσιάζουν άλλα τολμηρά εκφραστικά μέσα. Το ποίημα, παρότι είναι συναισθηματικά φορτισμένο, δεν οδηγείται στον μελοδραματισμό, ο οποίος θα ήταν ως ένα βαθμό κατανοητός, με δεδομένες τις τραγικές συνθήκες κάτω από τις οποίες γράφτηκε.

Το ύφος του ποιήματος είναι εξομολογητικό: ο ποιητής αποφασίζει να γράψει το ποίημα, γιατί αισθάνεται την ανάγκη να επικοινωνήσει, να αποτυπώσει τον αντίκτυπο που έχουν στην ψυχή του οι δραματικές καταστάσεις του εμφύλιου σπαραγμού και να εκφράσει τον ψυχικό πόνο, την οδύνη που γεννά η μοναξιά του κελιού και η αίσθηση του μελλοθάνατου. Ο ποιητής εκφράζει την αγωνία των φυλακισμένων και θανατοποινιτών, καθώς ο σπαραγμός των παιδιών και των μανάδων που βιώνουν αυτές τις τραγικές στιγμές της ελληνικής ιστορίας.

Επίσης υπάρχουν εσωτερικές αντιθέσεις:

Φίλοι (η φιλία θεωρείται συνεκτικός δεσμός) - **Πού φεύγουν /Πού χάνονται μια μέρα** (άρση αυτού του δεσμού)

Μάνας τρελής στους έρημους δρόμους (η μάνα συμβολίζει την αγάπη, τη φροντίδα, την προστασία, την ασφάλεια, τη σταθερότητα, δυνατότητες που αίρονται εξαιτίας των οδυνηρών συνθηκών του εμφύλιου πολέμου).

Κλάμα παιδιού χωρίς απάντηση (το κλάμα του παιδιού στις ομαλές συνθήκες της ειρηνικής ζωής ειδοποιεί και βρίσκει ανταπόκριση. Στις συνθήκες, όμως, του πολέμου, αυτό το επίμονο και δραματικό κάλεσμα μένει αναπάντητο).

τρυπημένες σάπιες σημαίες (τα ιδανικά που το εθνικό σύμβολο εκφράζει για έναν λαό σε συνθήκες πολέμου, και μάλιστα εμφύλιου, ακυρώνονται και ευτελίζονται).

το φως λιγοστεύει Τα ξημερώματα (σύμφωνα με τους νόμους του φυσικού κόσμου, τα ξημερώματα το φως τείνει να δυναμώνει, καθώς η ημέρα αρχίζει και σταδιακά προχωρεί. Για τους μελλοθανάτους όμως, το φως της ημέρας, δηλαδή η ζωή που έχουν να ζήσουν ακόμα, τείνει να μειώνεται).

B. Να σχολιάσετε τη στιχουργική μορφή του ποιήματος.

Οι στίχοι του ποιήματος θυμίζουν έντονα προφορικό λόγο: είναι λιτοί, ανισοσύλλαβοι ανομοιοκατάληκτοι. Ορισμένοι είναι μονολεκτικοί, μοιάζουν με εκείνους του *Ποίηση 1948* του Εγγονόπουλου. Και σε αυτό το ποίημα ο λόγος είναι «τεμαχισμένος», «κατακερματισμένος». Το ποίημα είναι χωρισμένο σε ενότητες. Δεν υπάρχουν ρήματα κύριων προτάσεων παρά μόνο στην ερώτηση του τελευταίου στίχου («θα μιλήσει ... ;») και τρία ρήματα στις ισάριθμες δευτερεύουσες προτάσεις του κειμένου («που φεύγουν», «που χάνονται», «όταν λιγοστεύει»). Επίσης, τα περισσότερα ουσιαστικά και τα επίθετα γράφονται χωρίς το άρθρο τους.

Γ. Σύμφωνα με τον Vincenzo Orsina (Ο στόχος και η σιωπή. Εισαγωγή στην ποίηση του Μ. Αναγνωστάκη, Πρόλογος - επιμέλεια Αλέξης Ζήρας, μετάφραση Αυγή Καλογιάννη, Νεφέλη, 1995) **οι έννοιες που καταρρακώνονται στον εμφύλιο πόλεμο μας παρουσιάζονται μέσα από μια συμβολική και συγχρόνως ρεαλιστική εικόνα της μαρτυρικής μεταπολεμικής Ελλάδας».** Να επιβεβαιώσετε το σχόλιο αυτό αξιοποιώντας τις εικόνες του ποιήματος.

Ο χαρακτήρας του ποιήματος στοιχειοθετείται από τις εικόνες του:

- 1) Ο αφανισμός των φίλων (στ. 1-3)
- 2) Ο πόνος της μάνας και του παιδιού (στ. 4-8)
- 3) Τα ερείπια (στ. 9-10)
- 4) Οι εφιαλτικές στιγμές στη φυλακή εν αναμονή της εκτέλεσης(στ. 11-14)

Οι εικόνες αυτές δηλώνουν πραγματικά γεγονότα και συνάμα έχουν και συμβολική λειτουργία.

«Φίλοι»: Προτάσσει την εικόνα και το αντίστοιχο θέμα της απώλειας των φίλων και των συντρόφων, οι οποίοι σκοτώθηκαν στον πόλεμο είτε εκτελέστηκαν κατά τον Εμφύλιο («που φεύγουν που χάνονται μια μέρα»). Οι μορφές των φίλων μένουν χαραγμένες στη μνήμη του ποιητή, για αυτό συχνά επανέρχονται σε πολλά ποιήματά του. Μοιράστηκε μαζί τους κοινές ιδέες και κοινούς αγώνες για την ελευθερία της χώρας και την εδραίωση της δημοκρατίας.

Ο ποιητής από τη μια αναφέρεται στους συντρόφους που έχασε και από την άλλη δηλώνει συμβολικά το γκρέμισμα της συντροφικότητας εξαιτίας του εμφυλίου πολέμου.

«Φωνές»: Μετά την αναφορά στους νεκρούς ο ποιητής αναφέρεται στους ζωντανούς. Μακρινές φωνές ακούονται τη νύχτα, φωνές που η αγωνία της ατέλειωτης νύχτας τους δίνει συγκεκριμένη μορφή. Δύο οπτικοακουστικές εικόνες δίνουν το στίγμα της ζοφερής πραγματικότητας: α) μια απελπισμένη μάνα τριγυρνά στους έρημους δρόμους φωνάζοντας απεγνωσμένα (αναζητώντας ή θρηνώντας το παιδί της) και β) ένα εγκαταλειμμένο παιδί κλαίει χωρίς απάντηση, καθώς κανείς δεν βρίσκεται να το παρηγορήσει και να το προστατέψει.

Και αυτή η εικόνα αναφέρεται με τρόπο ρεαλιστικό σε πραγματικά γεγονότα. Ταυτόχρονα όμως συμβολίζει τη διάρρηξη των ανθρώπινων σχέσεων.

«Ερείπια Σαν τρυπημένες σάπιες σημαίες»: Οι δύο παραπάνω εικόνες φέρνουν συνειρμικά μια τρίτη, τα ερείπια, που αποτυπώνει ρεαλιστικά την καταστροφή και την ερήμωση που προκάλεσε η αδελφοκτόνος σύγκρουση με μία μόνο λέξη. Οι υλικές καταστροφές, εκτός από τις χιλιάδες ανθρώπινες απώλειες, υπήρξαν ανυπολόγιστες. Χωριά λεηλατηθήκαν και ερημώθηκαν, πόλεις έγιναν το επίκεντρο αιματηρών οδομαχιών. Επί τρεις, τουλάχιστον, δεκαετίες ο ελληνικός λαός αντιμετώπιζε τις συνέπειες που συσσώρευσε ο Εμφύλιος, σε κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό επίπεδο.

Σε συμβολικό επίπεδο τα ερείπια δηλώνουν όχι μόνο την υλική καταστροφή, αλλά την πλήρη ερήμωση της χώρας και των ζώων των ανθρώπων.

Η παρομοίωση αποκαλύπτει την σκληρή πραγματικότητα: στη δίνη του πολέμου παρασέρνεται και το εθνικό σύμβολο. Η σημαία, που αποτελεί, υπό φυσιολογικές συνθήκες, το ιερό σύμβολο ενότητας ενός λαού και εκπροσωπεί τις εθνικές αξίες και τα ιδανικά του, είναι τρυπημένη από σφαίρες (μίσος του πολέμου) και έχει σαπίσει (αποσύνθεση, κατάρρευση του έθνους). Έγινε λάβαρο μίσους και πρόσχημα εξόντωσης ανθρώπων που αγωνίστηκαν για αυτήν.

«Εφιάλτες Στα σιδερένια κρεβάτια»: Η τέταρτη εικόνα αναφέρεται στις εκτελέσεις των θανατοποινιτών, που γίνονταν τα ξημερώματα. Οι θανατοποινίτες ζουν τις εφιαλτικές στιγμές της

τελευταίας τους νύχτας στα σιδερένια κρεβάτια των κελιών τους την ώρα που το φως της ζωής τους λιγοστεύει, δηλαδή τα ξημερώματα. Και αυτή η εικόνα είναι αντλημένη από την πραγματικότητα του εμφυλίου πολέμου. Ωστόσο, συμβολίζει τη βία του εμφυλίου και τον φόβο που αυτή γεννά.

Δ. Να σχολιάσετε σ' ένα κείμενο 100- 150 λέξεων το περιεχόμενο της παρένθεσης.

«(Μα ποιος με πόνο θα μιλήσει για όλα αυτά;):»: Η παρένθεση που χρησιμοποιείται πολύ συχνά από τον Μανόλη Αναγνωστάκη έχει πάντα μια ιδιαίτερη σημασία: στο συγκεκριμένο ποίημα ο καταληκτικός στίχος ξεχωρίζει από το υπόλοιπο κείμενο. Με το μεγάλο διάστιχο, και με το κλείσιμό του σε παρένθεση, ο ποιητής επιδιώκει να προβάλλει emphatically το χρέος και την ευθύνη του ποιητή.

Στον καταληκτικό στίχο που θυμίζει υστερόγραφο, ο Αναγνωστάκης θέτει το ζήτημα της αποστολής των ποιητών σε συνθήκες παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η ερώτηση απευθύνεται τυπικά στον αποδέκτη του ποιήματος ο οποίος δηλώνεται στον τίτλο, στον Νίκο Ε(υστρατιάδη). Ο ποιητής Αναγνωστάκης έρχεται αντιμέτωπος με το χρέος του. Μέσα στην εναγώνια ερώτησή του («μα ποιος με πόνο θα μιλήσει για όλα αυτά;») κοινωνεί τον πόθο του να εκφράσει στην ποίησή του τις οδυνηρές στιγμές που βιώνει ο ίδιος. Αυτός ο στίχος τοποθετεί την ποίηση μπροστά στο χρέος που έχει, καθώς υποχρέωση των ποιητών- και ασφαλώς του ίδιου- είναι να μη σιωπήσουν και να καταγγείλουν τα εγκλήματα του πολιτικού καθεστώτος και του Εμφυλίου. Θα μπορούσε ο ποιητής να απευθύνεται είτε στην τέχνη της ποίησης είτε στον ίδιο τον εαυτό του και σε όλους τους ομοτέχνους του. Ωστόσο, το «μα» (που δίνει έμφαση στην ερώτηση) δηλώνει ότι η ερώτηση απαντά έμμεσα στο ποίημα του Εγγονόπουλου. Και η απάντηση είναι ο ποιητής, αυτός είναι που με οδύνη θα μιλήσει για όλα αυτά. Συνεπώς, η ερώτηση, με την αυτονόητη απάντηση, παίρνει το χαρακτήρα ρητορικής ερώτησης.

Ε. Στην παρένθεση με την οποία ολοκληρώνεται το ποίημα του Μ. Αναγνωστάκη «Στον Νίκο Ε... 1949» ο ποιητής απευθύνει μια πρόσκληση - πρόκληση στους ομοτέχνους του να ανταποκριθούν στο χρέος που υπαγορεύει η εποχή. Ποια είναι η αντίστοιχη θέση του Κ. Βάρναλη στο ποίημα «Ο Οδηγητής»²;

"Ο ΟΔΗΓΗΤΗΣ"

("ΤΟ ΦΩΣ ΠΟΥ ΚΑΙΕΙ")

Δεν είμ' εγώ σπορά της τύχης
ο πλαστοουργός της νιας ζωής.
Εγώ 'μαι τέκνο της ανάγκης
κι ώριμο τέκνο της οργής.

Δεν κατεβαίνω από τα νέφη,
γιατί δε μ' έστειλε κανείς
Πατέρας, τάχα παρηγόρια για σένα,
σκλάβε, που πονείς

.....

² Το ποίημα περιλαμβάνεται στη συλλογή «Το φως που καίει» που επανατυπώθηκε στην Αθήνα το 1933

Μέσα στο νου και στην καρδιά μου
αιώνων φουντώσανε ντροπές
και την παλάμη μου αρματώνουν
με φλογισμένες αστραπές

.....

Δε δίνω λέξεις παρηγόρια,
δίνω μαχαίρι σ' ολουπούς.
καθώς το μπήγω μέσ το χώμα
γίνεται φως, γίνεται νους

.....

Όθε περνά,γκρεμίζει κάτου
σαν το βοριά,σαν το νοτιά
όλα τα φονικά ρηγάτα
θεμελιωμένα στην ψεφτιά.

Κ' ένα στυλώνει κι ανασταίνει,
το 'να ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ,
ΕΙΡΗΝΗ ! ΕΙΡΗΝΗ !

ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΤΗΣ ΠΑΝΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΦΙΛΙΑΣ.

Στο ποίημα Στον Νίκο Ε... 1949 προβάλλει το ερώτημα για την αποστολή της ποίησης. Είναι η έκφραση μιας αγωνίας υπαρξιακής για την ικανότητά της να αποδώσει τη φρικτή εποχή, να συλλάβει με λέξεις τον ανθρώπινο πόνο. Άλλωστε, ο ίδιος αργότερα, μιλώντας για την τέχνη εκείνης της εποχής, θα πει ότι η τέχνη «ποτέ άλλοτε δεν πάσχισε με τόση ειλικρίνεια να ασχοληθεί με τον άνθρωπο και τη μοίρα του». Ο στίχος της παρένθεσης κάνει πιο έντονη τη φωνή του αφηγητή. Σ' αυτόν τον στίχο συμπυκνώνονται τα συναισθήματα και αποκαλύπτεται η ταυτότητα του ομιλητή-ποιητή.

Από την άλλη όμως η υπαρξιακή αγωνία δεν θα πρέπει να ερμηνευτεί και ως στάση παραίτησης, αφού ο ίδιος ο Αναγνώστης επιχειρήσει με τους στίχους που προηγούνται να αποτυπώσει με την ποιητική του γραφή το τραγικό ιστορικό σκηνικό της εποχής.

Περισσότερο δυναμική, αγωνιστική και αποφασιστική εκφράζεται η αντίστοιχη άποψη του Κ. Βάρναλη. *Δε δίνω λέξεις παρηγόρια, / δίνω μαχαίρι σ' ολουπούς. / καθώς το μπήγω μέσ το χώμα/ γίνεται φως, γίνεται νους.*

Ο Βάρναλης δεν περιορίζεται στην καταγγελία της κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας, δεν λειτουργεί ως απολογητής των αγώνων των συντρόφων και των ταλαιπωριών τους, στις φυλακές ή σε άλλους τόπους μαρτυρίου, δεν αναφέρεται στον θάνατο και την καταστροφή. Η στάση του, όπως εκφράζεται ποιητικά, είναι ΕΞΩ από τη φυλακή: ο ποιητής, άνθρωπος που προέκυψε μέσα από την καταπίεση, την εκμετάλλευση, γέννημα της οργής και του πόνου και κοινωνικός αγωνιστής, υπόσχεται στους συνανθρώπους την, την πάλη, τη δυναμική και αποφασιστική διεκδίκηση. Όραμά του, απόλυτα και σαφώς διατυπωμένο ποιητικά, είναι το γκρέμισμα του παλαιού κόσμου, του ψεύδους, τις βασιλείες και τις δυναστείες που στηρίζουν την εξουσία τους στην εκμετάλλευση.

Η ποίηση κατά τον Βάρναλη λειτουργεί ως μέσο αλλαγής του κόσμου, ριζικής ανατροπής του παλαιού. Ο δε ποιητής λειτουργεί ως καθοδηγητής των συνανθρώπων του.

